

ANNA BURZYŃSKA-KAMIENIECKA

ORCID: 0000-0002-5034-806X

Uniwersytet Wrocławski

Dlaczego tak dużo reguł? Przejawy świadomości językowej uczestników egzaminów certyfikатовych z języka polskiego jako obcego (wybrane zagadnienia)

1. Specyfika egzaminów certyfikатовych z JPJO

Państwowe egzaminy certyfikатовe z języka polskiego jako obcego (JPJO) odbyły się po raz pierwszy w czerwcu 2004 roku. Od samego początku istnienia systemu certyfikacji cieszyły się dużym zainteresowaniem ze strony cudzoziemców chcących uzyskać potwierdzenie znajomości polszczyzny na trzech poziomach zaawansowania językowego: B1, B2 i C2 (Miodunka 2013). Obecnie, na podstawie ustawy z 12 czerwca 2015 roku, w celu sprawdzenia biegłości językowej egzaminy można przeprowadzać na sześciu poziomach znajomości języka (w praktyce jednak są one organizowane na poziomach A2–C2). Za pomocą specjalnie skonstruowanych testów egzaminacyjnych (opartych na różnego typu jednostkach zamkniętych i otwartych) bada się rozumienie tekstów słuchanych i pisanych, ocenia umiejętności redagowania tekstów (pisanie) oraz formułowania wypowiedzi ustnych (mówienie), a także sprawdza poprawność językową cudzoziemców (w grupie dostosowanej do potrzeb dorosłych oraz dzieci i młodzieży).

Liczba osób biorących udział w egzaminach certyfikатовych systematycznie wzrasta (w latach 2004–2011 było to 2886 uczestników, podczas gdy w samym tylko 2012 roku egzamin zdawało 1113 cudzoziemców, a obecnie jest ich kilka

tyśnięcy rocznie)¹. To wzmożone zainteresowanie uzyskaniem certyfikatu wiążąc należy z wprowadzeniem ustawy o obywatelstwie polskim, która w stosunku do kandydatów na przyszłych obywateli RP nakłada wymóg zdobycia certyfikatu znajomości języka polskiego na poziomie B1². W minionym okresie do egzaminu przystępowali zdający zarówno z bliskich, jak i bardziej odległych zakątków świata (byli wśród nich mieszkańcy Europy, ale także przedstawiciele Azji czy obu Ameryk), dzisiaj jednak zdecydowanie przeważają obywatele krajów sąsiednich: Rosjanie, Białorusini, a zwłaszcza Ukraińcy starający się o polskie obywatelstwo.

W związku z udziałem w egzaminach certyfikатовych tak bardzo zmotywowanej grupy cudzoziemców warto zadać pytanie o to, co sądzą oni o języku, którego znajomość pragną poświadczyć odpowiednim certyfikatem. Jakie są ich przekonania i postawy wobec polszczyzny? Jak sami oceniają swoją znajomość języka polskiego jako obcego? Na potrzeby tego opracowania przyjmuje się, że uzyskane w ten sposób odpowiedzi można potraktować jako przykłady przejawów świadomości językowej uczestników egzaminów certyfikатовych.

2. Różne ujęcia *świadomości językowej* (problemy definicyjne)

Pojęcie *świadomości językowej* nie zostało w polskiej myśli językoznawczej jednoznacznie zdefiniowane, na różnorodność jego opisów zwraca uwagę wielu badaczy, w tym zwłaszcza S. Cygan, K. Maćkowiak i W. Miodunka (Cygan 2002, 2011; Maćkowiak 2011; Miodunka 2017). Złożoność opisu *świadomości językowej* jest widoczna już w definicji zawartej w *Encyklopedii języka polskiego*, zgodnie z którą określa się ją jako „ogół poglądów jednej osoby, grupy społecznej lub szerszej zbiorowości na język, a także ogół postaw wobec niego i emocji z nim związanych”. Na tak rozumianą *świadomość językową* składa się z kolei: „1. Wiedza o języku (intuicyjna, szkolna, rzadziej naukowa); 2. Kompetencja językowa (zdolność do selekcji środków językowych, adekwatnych do celu i stylu wypowiedzi); 3. Ocena ich akceptowalności fonetycznej, gramatycznej, logicznej, kulturowej itp., czyli poczucie językowe” (EJP 1999: 394). Nowsze sposoby definiowania tego pojęcia dotyczą jego przedstawiania w ujęciu normatywnym, opisowo-rejestrującym, psy-

¹ Informacje na podstawie danych Państwowej Komisji ds. Poświadczenia Znajomości Języka Polskiego działającej w ramach prac Narodowej Agencji Wymiany Międzynarodowej MNiSW, więcej na ten temat: www.certyfikatpolski.pl.

² Zgodnie z ustawą o obywatelstwie polskim (po zmianach dokonanych w 2017 roku): „Cudzoziemiec ubiegający się o uznanie za obywatela polskiego, z wyłączeniem cudzoziemca, o którym mowa w ust. 1 pkt 4 i 5, jest obowiązany posiadać znajomość języka polskiego potwierdzoną urzędowym poświadczeniem, o którym mowa w art. 11a ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (Dz.U. z 2011 r. poz. 224 i 455, z 2015 r. poz. 1132 oraz z 2017 r. poz. 60), na poziomie biegłości językowej co najmniej B1, świadectwem ukończenia szkoły w Rzeczypospolitej Polskiej lub świadectwem ukończenia szkoły za granicą z wykładowym językiem polskim” (art. 30, ust. 2).

cholingwistycznym, socjolingwistycznym i kulturowo-antropologicznym (Maćkowiak 2011). W istniejących współcześnie definicjach *świadomości językowej* wyróżnić można dwa podstawowe aspekty: przekonaniowy („ogół poglądów na język i sądów o języku, które są [...] zwerbalizowane i w miarę stałe”, Markowski 2011: 94) i kompetencyjny („znajomość języka charakteryzująca jego użytkowników, pozwalająca im na swobodne władanie językiem ojczystym”, Bugajski 2006: 47). Dla uzupełnienia obrazu omawianego pojęcia należy wspomnieć o wydzieleniu świadomości językowej i lingwistycznej (Bugajski 2006: 48)³, a także komunikacyjnej i dyskursywnej (Bugajski, Steciąg 2012).

Chociaż poczynione tu ustalenia na temat sposobów opisu *świadomości językowej* dotyczą rodzimych użytkowników polszczyzny, zasadne wydaje się ich wykorzystanie przy badaniu stanu świadomości językowej uczestników egzaminów certyfikacyjnych z JPJO. Należy oczywiście założyć, że zdający egzamin z języka polskiego cudzoziemcy tego rodzaju świadomość przejawiają i można do niej dotrzeć, wykorzystując takie narzędzia jak wywiad czy ankieta⁴.

3. Świadomość językowa uczestników egzaminu certyfikacyjnego w świetle badania ankietowego

3.1. Charakterystyka respondentów

Aby uzyskać odpowiedzi na pytania postawione na wstępie tego artykułu i tym samym wskazać na przejawy świadomości językowej uczestników egzaminów certyfikacyjnych, posłużono się badaniem ankietowym⁵. Wzięli w nim udział cudzoziemcy, którzy zdali z wynikiem pozytywnym państwowy egzamin

³ W rozróżnieniu tym M. Bugajski zwraca uwagę na związek uświadomionej wiedzy o języku z procesem jego używania: świadomość lingwistyczna opiera się na znajomości „zasad budowy i rozwoju języka oraz reguł dotyczących posługiwania się nimi”, podczas gdy świadomość językowa to „używanie języka, z którego osoba posługująca się nim zdaje sobie sprawę, nawet jeśli brak jej językoznawczego przygotowania” (Bugajski 2006: 48).

⁴ Na temat świadomości językowej cudzoziemców uczących się JPJO powstało dotąd niewiele opracowań. Zajmowano się między innymi problemem normy cudzoziemskiej (Michalewski 1992; Podracki 2010) czy świadomością normy i błędu obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego (Burzyńska (-Kamieniecka) 1999). Wyczerpującej analizy rozwoju świadomości językowo-normatywnej ukraińskojęzycznych studentów polonistyki lwowskiej dokonała Ałła Krawczuk. Według tej badaczki pod koniec nauki studenci studiów polonistycznych „uświadamiają sobie całe spektrum problemów poprawnościowych, z którymi mają kłopoty nie tylko oni [...], lecz także sami rodzimi użytkownicy polszczyzny. Część z tych problemów jest wspólna — np. znajomość rekcji czasowników, tworzenie niektórych form fleksyjnych, akcent etc. Niektóre zaś są problemami wyłącznie ich, studentów obcokrajowców” (Krawczuk 2013: 113).

⁵ W badaniu ankietowym chodziło o pokazanie stosunku cudzoziemskich uczestników egzaminu do języka polskiego nie tylko jako przedmiotu testowania (co wiązało się z samooceną), ale także jako środka służącego im do porozumiewania się z Polakami.

certyfikatowy z języka polskiego jako obcego w maju 2018 roku na Uniwersytecie Wrocławskim. W ankiecie uczestniczyło 100 respondentów⁶, z których 88% zdało egzamin na poziomie B1, 10% uzyskało pozytywny wynik na poziomie B2, natomiast 2% zdobyło potwierdzenie znajomości języka na poziomie C1. Jeżeli natomiast chodzi o kraj pochodzenia badanych osób, to liczebnie największą grupę tworzyli Ukraińcy (68%), następnie obywatele Białorusi (28%) oraz Rosjanie (4%). Jako język ojczysty 58% ankietowanych zadeklarowało język ukraiński, 34% język rosyjski, a 8% uczestników ankiety wskazało język białoruski.

3.2. Wyniki ankiety — odpowiedzi uczestników⁷

Jednym z pierwszych pytań skierowanych do uczestników badania ankietowego było pytanie o czas poświęcony przez nich na przygotowanie do egzaminu. Na podstawie własnych obserwacji, wynikających z dotychczasowych doświadczeń w pracy z przyszłymi uczestnikami egzaminów certyfikatowych, zaproponowano do wyboru cztery możliwe odpowiedzi — trzy miesiące, sześć miesięcy, rok i inne. Najwięcej respondentów (28%) stwierdziło, że przygotowywali się do egzaminu trzy miesiące, kolejna grupa zdających (18%) uczyła się przez rok, pozostali natomiast potrzebowali na to pół roku (8%). Pojawiały się także samodzielne wypowiedzi ankietowanych, w których wskazywali przedział czasowy średnio od dwóch tygodni (6%) do nawet 2–5 lat (3%), uzasadniając ten fakt polskim pochodzeniem lub długim pobytem w Polsce, przeważnie na studiach (*2 tygodnie, bo rozumiem z dzieciństwa; 1,5 roku mieszkam w Polsce; Studiuję w Polsce 3 lata + z domu; Mieszkam 5 lat w Polsce; Mam rodzinę w Polsce + pracuję we Wrocławiu*)⁸. Z kilku wypowiedzi wynikało także, że raczej nie ma potrzeby przygotowywania się do egzaminu (*Nie przygotowywałem się jakoś; Specjalnie nie przygotowywałem się*).

Kolejne pytanie opisywanego tutaj formularza ankietowego dotyczyło sposobu przygotowania się do egzaminu. Najwięcej badanych (68%) podało, że uczyli się samodzielnie, 26% przygotowywało się z prywatnym nauczycielem, natomiast 8% ankietowanych brało udział w kursach językowych w Polsce lub w swoim kraju. Niektórzy respondenci łączyli wymienione sposoby, przygotowując się

⁶ Egzamin certyfikatowy w ośrodku wrocławskim w maju 2018 roku zdały 123 osoby, z których 100 wyraziło chęć udziału w badaniach ankietowych, wykonanych po ogłoszeniu wyników egzaminu.

⁷ Wzór opracowanego i zastosowanego przez autorkę formularza ankietowego został umieszczony w aneksie na końcu artykułu.

⁸ Wszystkie wypowiedzi respondentów zostały przytoczone w wersji oryginalnej. Zawarte w nich błędy świadczą zwłaszcza o niedostatecznej biegłości językowej uczestników egzaminów w zakresie poprawności gramatycznej, a także o braku świadomości normatywnej (w materiale ankietowym przeważają wypowiedzi osób z poziomem B1).

samodzielnie i z prywatnym nauczycielem (2%) lub też z prywatnym lektorem i na kursie (4%). Dla kilku z nich wystarczającym miejscem przygotowania do egzaminu była rodzina i praca.

Następny punkt ankiety służył zbadaniu świadomości osób zdających egzamin w zakresie własnej kompetencji językowej. Chodziło o stwierdzenie, w jakim stopniu jako uczestnicy egzaminu potrafili przed przystąpieniem do niego samodzielnie dokonać oceny własnych umiejętności językowych, posługując się skalą biegłości w zakresie poziomów A1–C2. Na wybór poziomu zgodny z własną oceną znajomości języka, zarówno przed egzaminem, jak i po nim, wskazało odpowiednio 46% respondentów zdających na poziomie B1, 40% respondentów zdających na poziomie B2 oraz 100% respondentów zdających na poziomie C1. W badanej grupie pojawiły się także wypowiedzi świadczące o niezgodności wyboru poziomu egzaminu z własną oceną biegłości językowej:

— samoocena przed egzaminem była zgodna z poziomem egzaminu, a wyższa po egzaminie (18% respondentów zdających na B1, 40% respondentów zdających na B2)⁹;

— samoocena przed egzaminem była wyższa, niższa lub zgodna z poziomem egzaminu po jego zakończeniu (18% respondentów zdających na B1, 20% respondentów zdających na B2)¹⁰.

Na szczególną uwagę zasługuje przypadek wyższej samooceny znajomości języka polskiego zarówno przed egzaminem, jak i po nim (18% respondentów zdających na B1)¹¹.

W odpowiedzi na kolejne pytanie ankiety, dotyczące trudności w opanowaniu podsystemów języka polskiego podczas przygotowania do egzaminu, zdający wskazali, że najwięcej kłopotów sprawiały im odpowiednio: pisownia (46%), gramatyka (38%), wymowa (10%) i słownictwo (4%), przy czym dla 8% badanych była to zarówno gramatyka, jak i pisownia. Poproszeni o uzasadnienie wskazania tych właśnie działów języka, respondenci udzielali następujących wyjaśnień (komentarzy):

— **pisownia:** *Różni się struktura zdania w ojczystym języku; Np. zapisanie ż czy rz; Miałam problem z literą ł; Problem z ż/rz, mniejszy z u/ó; Brak doświadczenia w przygotowaniu pisemnych odpowiedzi; Najbardziej trudna część, bo brakuje mi praktyki; Napisanie wypracowania jest dla mnie trudne (nawet w języku ojczystym); Brak praktyki; Za mało praktyki;*

⁹ Chodziło tutaj o zdających, którzy zdecydowali się na wybrany poziom egzaminu, a po jego zakończeniu stwierdzali, że egzamin był „za łatwy”.

¹⁰ Dla tej i kolejnej grupy (B1/B2) egzamin po jego zakończeniu okazał się „za trudny” lub „za łatwy” albo „w sam raz”.

¹¹ Są to zdający, którzy zwykle świadomie wybierają niższy poziom egzaminu, aby mieć pewność, że zdadzą go z wynikiem pozytywnym, nie narażając się na niepotrzebne koszty (opłata za egzamin zależy od poziomu zaawansowania).

— **gramatyka:** *Dużo do poznania, dlatego, że język polski jest bardzo skomplikowany; Bo to nie jest mój język ojczysty; Polska gramatyka nie jest lekka; Ciężka gramatyka; Duża różnica między polskim a rosyjskim; Ciężka bardziej niż rosyjskiego; Mylę się z gramatyką rosyjską; Brak praktyki; Miałam problem z czasownikami i liczebnikami, z dopełniaczem i MOS/nie MOS;*

— **wymowa:** *Inne końcówki słów; Moja „L” jest za miękka; Mało praktyki;*

— **słownictwo:** *Nie było problemów, wiele podobnych słów; Jest ciekawe.*

Przedstawienie problemów z opanowaniem poszczególnych działów języka polskiego wprowadzało uczestników ankiety w jej następną część, w której mieli za zadanie dokonać całościowej oceny polszczyzny jako języka łatwego lub trudnego do nauczenia się (według podanej skali od 1 do 10). Otrzymane odpowiedzi nie przyniosły jednoznacznego rozstrzygnięcia, jako że dokładnie połowa respondentów uznała język polski za łatwy, a połowa za trudny. Podkreślano jednak zależność oceny od rodzaju rozwijanej sprawności lub podsystemu języka (*Dla mnie język polski jest łatwym do słuchania i czytania, ale nie łatwym do pisania. Wymowa i słownictwo — 3; Trudny, bo polska gramatyka jest trudna — 6, pisownia — 8*).

Uzasadniając swoją opinię na temat polszczyzny jako języka łatwego lub trudnego do opanowania, ankietowani stosowali następujące strategie:

— wskazywanie na pokrewieństwo językowe lub jego brak i wynikające z tego konsekwencje (*Łatwy dla osoby, którego językiem jest inny język słowiański; Języki z jednej grupy językowej; Nie jest trudny, bo jest to słowiański język; Nie jest trudny dla obcokrajowców ze Wschodu; Język polski jak każdy język słowiański jest trudny; 4 — dla osób z językiem słowiańskim, 8 — dla innych; Dla Ukraińców jest łatwy, dla innych narodowości jest trudny; Dla mnie nie było wielką trudnością nauczyć się polskiego, ale moim zdaniem dla obcokrajowca, który nie posługuje się żadnym językiem słowiańskim to będzie bardzo trudno);*

— poszukiwanie analogii do własnego języka/-ów (*Dla państwa z sąsiednich krajów (nie UE) nie jest trudny, bo jest podobny; W związku z tym, że ma podobieństwo do białoruskiego oceniam na 5–6 p.; Bardzo podobny do ukraińskiego; Uważam, że nie jest trudny dla Białorusinów, bardzo podobne słownictwo; Ogólnie uważam, że język polski jest trudny, ale dla Ukraińców, Białorusinów i Rosjan on jest łatwy ze względu na podobną gramatykę i częściowo wymowę; Łatwy do nauki, kiedy wiesz białoruski; W porównaniu z rosyjskim nie jest trudnym, tylko chyba te wyjątki w gramatyce);*

— wskazywanie na cechy systemu językowego (trudne miejsca) (*Trudny ze względu na końcówki; Nie jest bardzo trudny język oprócz gramatyki, dlatego że dużo są dźwięków (rz, ź, ż, ś, sz, si i tak dalej); Łatwy w rozumieniu trudny w wymówieniu, bo za dużo różnych końcówek, które trzeba po prostu zapamiętać, bo nie ma przepisów że tak, a nie inaczej; Polski jest dosyć trudnym językiem przez odmiany);*

— wskazywanie na zależność stopnia trudności od sposobu nabywania i etapu przyswojenia języka (*Na początku jest trudny, potem jest łatwy, bo to jest kwestia*

czasu i przyzwyczajenia; *Język polski jest trudny do samodzielnego nauczenia się, ponieważ trzeba było od podstaw uczyć się. Miałam dużo czasu w nauce, uczyłam się z dzieckiem; Dla mnie język polski nie jest trudnym, po prostu trzeba go uczyć.*

Jak wynika z dalszej części analizowanej ankiety, udział w egzaminie był dla wielu zdających okazją do pogłębienia wiedzy o języku polskim. Ponad 70% ankietowanych zdobyło podczas przygotowań do egzaminu nowe informacje, które dotyczyły następujących zagadnień:

— elementy systemu językowego: gramatyka (*Powtórzyłem gramatykę; Strona bierna; Że końcówki żeńskiego rodzaju inne (ty) a m. r. (li); Liczba mnoga, wymiana czasowników*), leksyka (*Nowe słowa*), pisownia (*Pisownia cyfr; Zasady pisania rz, ż, ę, q; Pisać prawidłowo; O podstawach pisemnych*);

— sprawności językowe: mówienie (*Przypomniałem sobie standardowe formy wypowiedzi oraz opisywanie sytuacji*);

— wiedza o Polsce (*Dużo szczegółów o historii i tradycjach Polski; Informacje o historii RP*).

Poza tymi szczegółowymi wypowiedziami zdający przytaczali także ogólne stwierdzenia, nie precyzując, o jaką umiejętność czy dział języka im chodzi (*Zawsze są nowości; Nadal uczę się i dowiaduję nowych rzeczy; Dużo różnych rzeczy; Więcej regulek*).

Zdaniem ankietowanych znajomość języka polskiego poświadczona certyfikatem wpłynie na ich relacje z innymi osobami — w tym z Polakami w ogóle (38%), a szczególnie z pracodawcami (28%), w urzędach, bankach i sklepach (8%), a także z rodziną i przyjaciółmi (2%). Okazuje się, że tylko dla 12% badanych certyfikat nie będzie miał znaczenia w kontaktach społecznych (*Polacy i tak słyszą, jaki poziom mam*).

3.3. Podsumowanie badania ankietowego (wnioski)

Jak wynika z przeprowadzonego badania ankietowego, jego uczestnicy uświadamiają sobie znaczenie znajomości polszczyzny poświadczonej certyfikatem w kilku aspektach¹²:

— aspekt komunikacyjny: większa skuteczność w porozumiewaniu się (*Żeby komunikować; Łatwiej porozumieć się; Lepiej się kontaktować; Prościej dogadać się na jaki kolwek temat; Daje możliwość bardziej pełnie wypowiedzieć się*);

— aspekt bytowy: zaspokajanie potrzeb dotyczących pracy i pobytu w Polsce (*Możliwość aplikowania na pobyt w Polsce; Możliwość otrzymania obywatelstwa; W sprawie otrzymania obywatelstwa; Jest niezbędny żeby złożyć dokumenty*

¹² Prowadzone przy innej okazji badania ankietowe uczestników egzaminów certyfikatowych wykazały, że o podobnych aspektach można mówić w przypadku znaczeniu certyfikatu języka polskiego jako obcego dla jego posiadaczy (Burzyńska-Kamieniecka, Gołębiowska 2019).

na otrzymanie obywatelstwa; Potwierdza znajomość języka na uczelni, mogę pracować ze studentami; Większa wypłata; Będę mogła znaleźć lepszą pracę; Kiedy dobrze rozmawiasz, to bardziej się podoba pracodawcy);

— aspekt społeczny: tworzenie więzi międzyludzkich i nawiązywanie nowych kontaktów (*Znajomość języka polskiego sprzyja moim relacjom; Polacy lubią, kiedy ktoś z Ukrainy dobrze mówi i pisze; Powinna znać język tego kraju, w którym mieszkam);*

— aspekt samorealizacji: wzmacnianie poczucia własnej wartości i budowanie pozycji w grupie (*Poprawiłam gramatykę; Chcę poprawnie mówić — polski język to język moich przodków; Jestem na poziom wyżej; Czuję się pewniej).*

Na podstawie odpowiedzi zawartych w ostatniej części ankiety widać, że jedynie 20% respondentów po otrzymaniu certyfikatu nie zamierza dalej uczyć się języka polskiego (*I tak jestem w stanie się dogadać; Dlatego że już wszystko wiem*). Swoje umiejętności językowe chce jednak rozwijać znacznie więcej ankietowanych (80%), którzy wskazują następujące powody takich decyzji:

— niedostatki kompetencji językowej (*Żeby lepiej posługiwać się językiem polskim; Żeby mówić pisać lepiej; Nie ma limitu doskonałości; Żeby nie robić błędów; Chciałbym mówić po polsku jak nalepiej; Mieszkam w Polsce i chce mówić poprawnie; Chciałabym lepiej wyrażać się, rozwijać się);*

— potrzeba skuteczniejszej komunikacji (*Dla lepszej komunikacji; Żeby swobodnie kontaktować z polakami; Dla łatwiej komunikacji; Chcę dobrze rozmawiać z kolegami w pracy);*

— realizacja własnych celów poznawczych (*Lubie się uczyć, ucze się całe życie; Nauczyć swoje dziecko, bądź studiować na uniwersytecie; Jest to ciekawe; Dla siebie; Chciałbym dalej rozwijać swoje umiejętności; Są jeszcze inne rzeczy do nauczenia się (B2); Trzeba iść na B2; Trzeba się cały czas rozwijać!);*

— potrzeby bytowe (*Potrzebuję dla pracy; Bo planuję mieszkać w Polsce; Bo będę tu mieszkać; Bo mieszkam i pracuję w Polsce; Certyfikat B2 jest mi potrzebny dla obywatelstwa (o ile wiem); Bo mieszkam w tym Państwie; Bo to jest konieczne jeśli chcesz to mieszkać; Bo nadal zostaje mieszkać w tem kraju);*

— potrzeba podtrzymania więzi i budowania tożsamości (*Tak bo moje dziadek mówili po polsku i babcia; Jestem Polakiem!!!).*

4. Świadomość językowa uczestników egzaminów certyfikatowych (uwagi końcowe)

Przeprowadzone badanie ankietowe pokazało, że świadomość językowa uczestników egzaminów certyfikatowych ma charakter złożony, a jej funkcjono-

wanie można zasadniczo ująć w dwu podstawowych aspektach — kompetencyjnym i przekonaniowym.

Pierwszy z nich obejmowałby świadomość językową w węższym rozumieniu (odpowiadającą opanowaniu kompetencji językowej), czyli opartą na uświadamianiu sobie potrzeby znajomości elementów systemu języka polskiego (z których odpowiednio trudne do przyswojenia są, zdaniem badanych, w kolejności: pisownia, gramatyka, wymowa, słownictwo). Brak jednak przy ocenie trudności w opanowaniu poszczególnych działów języka dokładnego wskazania zagadnień gramatycznych, sprawiających ewentualne problemy (kilka przykładów pojawiło się jedynie przy opisie kłopotów z uczeniem się polskiej pisowni). Taki stan rzeczy świadczy o braku wiedzy respondentów na temat nauczanego języka (składającej się na tak zwaną świadomość lingwistyczną w rozumieniu Bugajskiego), co oczywiście wiąże się ze stopniem opanowania polszczyzny (większość respondentów to zdający egzamin na poziomie B1).

Uwzględnienie aspektu kompetencyjnego w opisie świadomości językowej uczestników egzaminu certyfikатовego umożliwia także wyróżnienie w jej obszarze świadomości komunikacyjnej (związanej z opanowaniem kompetencji komunikacyjnej). Chodzi tutaj o pojawiające się w materiale ankietowym stwierdzenia świadczące o uświadamianiu sobie zależności między jakością komunikatów językowych a ich komunikacyjną skutecznością. Jako przejaw świadomości językowej w aspekcie kompetencyjnym można by również potraktować wypowiedzi badanych wskazujące na ich niedostatki kompetencyjne i mówiące o potrzebie dalszego uczenia się języka mimo posiadanego już certyfikatu. Należy jednak podkreślić, że pojawiające się w ankietach krytyczne opinie odnośnie do własnych umiejętności językowych były tak ogólne, że nie dawały podstaw do mówienia o rozwiniętej świadomości normatywnej uczestników badania.

Jeżeli natomiast chodzi o opis świadomości respondentów w aspekcie przekonaniowym, to można wówczas mówić o przejawach świadomości w dwóch ujęciach: socjolingwistycznym i kulturowo-antropologicznym. W pierwszym z nich świadomość badanych manifestuje się w odpowiedziach na pytanie o wpływ certyfikatu na relacje społeczne. Drugie ujęcie natomiast ujawnia się w wypowiedziach nacechowanych aksjologicznie, ukazujących polszczyznę jako wartość pożądaną do zdobycia w procesie samorozwoju bądź też służącą wzmocnieniu pozycji w grupie i budowaniu tożsamości (funkcja integrująca).

Jak wynika z przedstawionej analizy materiału ankietowego na temat stanu świadomości językowej uczestników egzaminu certyfikатовego z języka polskiego jako obcego, istnieje potrzeba tego typu badań. Cennym obszarem poszukiwań wydają się ujęcia: antropologiczno-kulturowe i socjolingwistyczne (ze względu na możliwość opisu postrzegania polszczyzny jako pożądanego środka komunikacji, stanowiącego wartość dla jego przyszłych użytkowników).

Bibliografia

- Bugajski M. (2006), *Świadomość językowa a świadomość lingwistyczna*, [w:] *idem, Język w komunikowaniu*, Warszawa.
- Bugajski M., Steciąg M. (2012), *Świadomość językowa, komunikacyjna, dyskursywna*, [w:] *Świadomość językowa w komunikowaniu*, red. M. Steciąg, M. Bugajski, Zielona Góra.
- Burzyńska (-Kamieniecka) A. (1999), *Świadomość normy i błędu w dydaktyce języka polskiego jako obcego*, [w:] *Mowa rozświetlona myślą. Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków*, red. J. Miodek, Wrocław.
- Burzyńska-Kamieniecka A., Gołębiowska M. (2019), *Od przelamywania barier do budowania więzi. Egzamin certyfikacyjny z języka polskiego jako obcego oczami jego uczestników (na materiale ankiety)*, [w:] *Język a edukacja 7. Bariery i pomosty w glottodydaktyce polonistycznej*, red. D. Lech-Kirstein, M. Makuchowska, Opole.
- Cygan S. (2002), *Zagadnienie świadomości językowej w literaturze językoznawczej*, „Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica”, nr 1.
- Cygan S. (2011), *Przejawy świadomości językowej mieszkańców wsi końca XX wieku na przykładzie Lasocina na Kielecczyźnie*, Kielce.
- Encyklopedia języka polskiego* (1999), red. S. Urbańczyk, M. Kucala, Wrocław.
- Krawczuk A. (2013), *Co i jak myślą o polszczyźnie jej ukraińskojęzyczni użytkownicy (na podstawie badań nad świadomością normatywną studentów polonistyki lwowskiej)*, [w:] *Edukacja międzykulturowa. Forum glottodydaktyczne. Materiały z konferencji naukowej*, red. A. Rabczuk, Warszawa.
- Maćkowiak K. (2011), *U źródeł polskiej świadomości językowej (X–XV wiek)*, Poznań.
- Markowski A. (2011), *Świadomość językowa w Dziennikach Marii Dąbrowskiej (przyczynek do kształtowania się normy w polszczyźnie I. połowy XX wieku)*, „Język Polski” 91, z. 2–3.
- Michalewski K. (1992), *Norma językowa a nauczanie języka polskiego jako obcego*, [w:] *Język polski jako język obcy*, red. S. Grabias, Lublin.
- Miodunka W. (2013), *10-lecie certyfikacji języka polskiego jako obcego i jej wpływ na nauczanie polszczyzny cudzoziemców*, „Języki Obce w Szkole”, z. 3.
- Miodunka W. (2017), *O potrzebie opisu i kształtowania świadomości językowej współczesnych Polaków*, „Język Polski” 97, z. 3.
- Podracki J. (2010), *Poziomy normy językowej w nauczaniu języka polskiego jako obcego (JPJO)*, [w:] *Kanon kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Materiały z konferencji naukowej*, red. P. Garncarek, P. Kajak, A. Zieniewicz, Warszawa.

Aneks (wzór ankiety opisanej w artykule)

Szanowni Państwo!

Bardzo prosimy o wypełnienie krótkiej ankiety. Zostanie ona wykorzystana do badań naukowych.

Proszę zaznaczyć albo wpisać właściwe odpowiedzi.

Poziom egzaminu: B1   B2   C1

Język ojczysty: _____ Wiek: _____

Kraj pochodzenia: _____ Płeć: _____

8. Czy po otrzymaniu certyfikatu będą się Państwo dalej uczyć języka polskiego?

a) tak   b) nie   c) inne _____

Dlaczego? _____

_____

_____

_____

Dziękujemy za udział w ankiecie!

Language awareness of participants of state certificate examinations in Polish as a foreign language (selected issues)

Summary

The article presents the results of a survey on the linguistic awareness of participants of state certificate examinations in Polish as a foreign language. The survey was taken by those foreigners who passed the certificate examinations at the University of Wrocław in May 2018 (B1, B2 and C1 levels). The analysis of the survey material shows that the language awareness of the participants of the certificate exams is complex, and its functioning can be described in two basic aspects — competence and convictional. The competence aspect includes linguistic awareness based on recognising the need to know the components of the Polish language system and the resulting communicative effectiveness of utterances. The convictional aspect, on the other hand, relates to consciousness in sociolinguistic terms (the impact of the certificate on social relations) and consciousness in anthropological and cultural terms (revealed in comments on the knowledge of Polish language as a desired value).

Keywords: state certificate examinations in Polish as a foreign language, language awareness, communicative competence, language competence, opinions on Polish language